

درآمدی بر حکمرانی پسماند عالی در کشور

نویسندگان

هومن غلامپور ارباستان، مسعود رضائی

www.ketab.ir

- سرشناسه : غلامپور ارباستان، هومن، ۱۳۶۸-
- عنوان و نام پدیدآور : درآمدی بر حکمرانی پسماند عادی در کشور/ هومن غلامپور ارباستان، مسعود رضائی، ویراستار مژگان مدیری.
- منسخرات نشر : تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، ۱۴۰۳.
- منسخرات ظاهری : ۲۰۵ص: مصور، جدول، نمودار.
- شابک : ۹۷۸-۶۲۲ ۹۱۴۷۹-۱-۷
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه.
- موضوع : زیاله و زیاله‌زدایی -- ایران مدیریت
- Refuse and refuse disposal -- Iran -- Management
- زیاله و زیاله‌زدایی -- ایران -- جنبه‌های زیست‌محیطی
- Refuse and refuse disposal -- Environmental aspects -- Iran
- بازیافت -- ایران - مدیریت
- Recycling (Waste, etc.) -- Iran -- Management
- شهرداری -- ایران -- مشارکت شهروندان
- Municipal government -- Iran -- Citizen participation
- حفاظت محیط زیست - ایران -- مشارکت شهروندان
- Environmental protection-- Iran -- Citizen participation
- رژانه افزوده : رضائی، مسعود، ۱۳۶۷-
- رژانه افزوده : ایران مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها
- رده‌بندی کنگره : ۱۱۲۰۹۷۵
- رده‌بندی دیویی : ۳۶۳۷۲۸-۹۵۵
- شماره کتابشناسی ملی : ۹۶۵۴۲۰۷
- اطلاعات رکورد : فیبا
- کتابشناسی

درآمدی بر حکمرانی پسماند عادی در کشور

نویسندگان: هومن غلامپور ارباستان، مسعود رضائی

ویراستار: مژگان مدیری

صفحه‌آرا: بهمن سرداری

طراح جلد: سیدپوریا واصفی

ناشر: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

سال چاپ و نوبت چاپ: ۱۴۰۳- اول

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰۰۰ ریال

مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است.

کلیه حقوق چاپ و نشر برای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی محفوظ است.

۱۳	سخن ناشر.....
۱۵	پیشگفتار.....
۲۳	فصل اول: سیر مدیریت پسماند در جهان.....
۲۵	۱-۱. اهداف فصل.....
۲۶	۱-۲. مقدمه.....
۲۷	۱-۳. تاریخچه تولید و مدیریت پسماند در جهان.....
۲۸	۱-۴. سیر تطور مدیریت پسماند در جهان.....
۳۰	۱-۵. وضعیت تولید پسماند در جهان.....
۳۱	۱-۵-۱. طبقه‌بندی کشورها.....
۳۳	۱-۵-۲. تولید پسماند.....
۴۰	۱-۵-۳. ترکیب پسماند.....
۴۲	۱-۵-۴. جمع‌آوری پسماند.....
۴۵	۱-۵-۵. دفع پسماندها.....
۴۷	۱-۶. جمع‌بندی.....
۴۹	فصل دوم: مدیریت پسماند در کشور، بیم‌ها و امیدها.....
۵۱	۲-۱. اهداف فصل.....
۵۲	۲-۲. مقدمه.....
۵۳	۲-۳. نگاهی به وضعیت موجود مدیریت پسماندهای شهری در ایران.....
۵۵	۲-۴. بیم‌های مدیریت پسماند شهری در ایران.....
۵۵	۲-۴-۱. خسارات اقتصادی ناشی از وضعیت موجود مدیریت پسماندها.....
۵۶	۲-۴-۲. آلودگی منابع آب.....
۵۶	۲-۴-۳. آلودگی خاک.....
۵۶	۲-۳-۲. آلودگی هوا و بوی نامطبوع.....
۵۷	۲-۳-۴. زباله‌گردی.....
۵۸	۲-۴-۶. ساختار ضعیف مدیریتی در مجموعه شهرداری‌ها.....
۵۹	۲-۴-۷. فقدان بدنه کارشناسی و تخصصی در سازمان‌های مدیریت پسماند.....

- ۸-۴-۲. کمبود توان فنی - علمی کشور و ابهام در ارجاع کار به پیمانکاران و مشاوران صلاحیت‌دار مدیریت پسماند..... ۵۹
- ۹-۴-۲. ابهام در چگونگی فعالیت و اخذ مجوز بخش خصوصی در حوزه مدیریت پسماندها..... ۵۹
- ۱۰-۴-۲. فقدان برنامه راهبردی در سطح ملی..... ۶۰
- ۱۱-۴-۲. ضعف ساختار ستادی - نظارتی در مجموعه وزارت کشور..... ۶۱
- ۱۲-۴-۲. غفلت از حکمرانی مشارکتی در تصمیم‌گیری مدیریت پسماند و افزایش بی‌اعتمادی بین مردم و شهرداری‌ها..... ۶۱
- ۱۳-۴-۲. مدیریت نامناسب پسماند شهرهای شمالی..... ۶۲
- ۱-۱۳-۲. رانش مکان دفن..... ۶۶
- ۲-۱۳-۲. اعتراضات اجتماعی..... ۶۶
- ۱۴-۴-۲. ناپایداری تأمین منابع مالی برای پیاده‌سازی طرح‌های مدیریت پسماند در کشور..... ۶۷
- ۵-۲. اهداف مدیریت پسماندهای شهری در ایران..... ۶۸
- ۱-۵-۲. بازیابی انرژی..... ۶۸
- ۲-۵-۲. استحصال بیوگاز از مراکز دفن..... ۶۸
- ۳-۵-۲. بازیابی مواد..... ۶۹
- ۴-۵-۲. استحصال گاز مراکز دفن (شهرهای شیراز و مشهد)..... ۷۰
- ۵-۵-۲. مرکز دفن مهندسی - بهداشتی..... ۷۱
- ۶-۵-۲. احداث زیاله‌سوز (شهر تهران)..... ۷۴
- ۷-۵-۲. هوشمندسازی چرخه مدیریت پسماند (شهر مشهد)..... ۷۵
- ۸-۵-۲. تولید کمپوست (شهر کرمانشاه)..... ۷۷
- ۹-۵-۲. تربیت نیروی متخصص و شکل‌گیری شرکت‌های دانش‌بنیان و تخصصی در حوزه مدیریت پسماند..... ۷۹
- ۱۰-۵-۲. جمع‌آوری پسماندهای جزء ویژه پسماند عادی (شهر اصفهان)..... ۷۹
- ۶-۲. جمع‌بندی..... ۸۰

فصل سوم: نگاهی به دورنمای مدیریت پسماند عادی (مدیریت پسماند عادی در کشور به کجا خواهد رفت؟)..... ۸۳

- ۱-۳. اهداف فصل..... ۸۵
- ۲-۳. مقدمه..... ۸۵
- ۳-۳. تحلیل آثار متقاطع نیروهای پیشران و شناسایی تأثیرپذیرترین و تأثیرگذارترین عوامل مؤثر بر مدیریت پسماند..... ۸۸
- ۴-۳. شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی..... ۸۹
- ۱-۴-۳. نرخ تورم..... ۹۰
- ۲-۴-۳. رشد اقتصادی..... ۹۱
- ۳-۴-۳. مشارکت شهروندان..... ۹۳
- ۴-۴-۳. سطح فناوری‌های تولید، بسته‌بندی و توزیع..... ۹۴
- ۵-۴-۳. فعالیت بخش‌های غیررسمی..... ۹۵
- ۶-۴-۳. تغییر سبک زندگی..... ۹۶
- ۷-۴-۳. رشد شهرنشینی..... ۹۶
- ۸-۴-۳. رشد جمعیت..... ۹۷
- ۹-۴-۳. حکمرانی پایدار از طریق قوانین و مقررات کارآمد..... ۹۸

- ۳-۵. شناسایی پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی ۹۹
- ۳-۶. جمع‌بندی و رتبه‌بندی سناریوها و ارائه پیشنهادهای سیاستی در هر سناریو..... ۱۰۰
- ۳-۶-۱. سناریوی نخست (آرمان‌شهر): سبک زندگی مسئولانه - حکمرانی یابدار ۱۰۰
- ۳-۶-۲. سناریوی دوم (جامعه مصرفی): سبک زندگی مسرفانه - حکمرانی یابدار ۱۰۱
- ۳-۶-۳. سناریوی سوم (خان‌سالاری): سبک زندگی مسئولانه - حکمرانی ناپایدار ۱۰۱
- ۳-۶-۴. سناریوی چهارم (ویران‌شهر): سبک زندگی مسرفانه - حکمرانی ناپایدار ۱۰۲
- ۳-۶-۵. رتبه‌بندی سناریوها و پیشنهادهای سیاستی در هر سناریو ۱۰۳
- ۳-۶-۶. تحلیل و بررسی جایگاه مدیریت پسماند ایران در بین سناریوهای چهارگانه ۱۰۳

فصل چهارم: قانون مدیریت پسماندها، ظرفیت‌ها و چالش‌ها ۱۰۷

- ۴-۱. اهداف فصل ۱۰۹
- ۴-۲. مقدمه ۱۰۹
- ۴-۳. ظرفیت‌های قانونی مدیریت پسماند ۱۱۰
- ۴-۳-۱. اخذ بهای خدمات مدیریت پسماند ۱۱۰
- ۴-۳-۲. تفکیک از مبدأ ۱۱۰
- ۴-۳-۳. جبران خسارات محیط زیست ۱۱۰
- ۴-۳-۴. توجه به بین بخشی بودن مسائل مدیریت پسماند در چارچوب کارگروه ملی مدیریت پسماندها ۱۱۱
- ۴-۳-۵. نگاه سیستماتیک و برنامه محور بالادست به تهیه طرح جامع ۱۱۱
- ۴-۳-۶. توجه به مدیریت پسماند جزء ویژه ۱۱۱
- ۴-۴. چالش‌های قانون مدیریت پسماندها ۱۱۲
- ۴-۴-۱. ابهام در دسته‌بندی پسماندها (ماده ۲) قانون مدیریت پسماندها ۱۱۲
- ۴-۴-۲. تعریف ناقص پسماند (ماده ۲) قانون مدیریت پسماندها ۱۱۲
- ۴-۴-۳. تناقضات قانونی در خصوص امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشور ۱۱۳
- ۴-۴-۴. بی‌توجهی به نقش وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در زمینه آموزش و اطلاع‌رسانی ۱۱۳
- ۴-۴-۵. رتبه‌بندی و تأیید صلاحیت پیمانکاران و مشاوران فعال مدیریت پسماند ۱۱۳
- ۴-۴-۶. نبود زیرساخت لازم بخشداری‌ها برای مدیریت پسماندها خارج از حریم شهرها و روستاها ۱۱۴
- ۴-۴-۷. فقدان ساختار سازمانی لازم برای مدیریت پسماندهای صنعتی و پزشکی ۱۱۴
- ۴-۴-۸. فقدان برنامه ملی جامع در مدیریت پسماندها و تقسیم‌کار ملی ۱۱۴
- ۴-۴-۹. فقدان چارچوب قانونی جامع برای شناسایی، طبقه‌بندی، کدگذاری، حمل‌ونقل، مدیریت و دفع پسماندهای خطرناک ۱۱۴
- ۴-۵. جمع‌بندی ۱۱۵

فصل پنجم: چارچوب ملی بهینه مدیریت پسماند (آیا ساختارهای سازمانی و نهادی فعلی جوابگو است؟) ۱۱۷

- ۵-۱. اهداف فصل ۱۱۹
- ۵-۲. مقدمه ۱۱۹
- ۵-۳. بررسی ذی‌نفعان مدیریت پسماند ۱۲۱

- ۵-۴. تدوین سناریوهای اولیه ساختار ملی مدیریت پسماند..... ۱۲۲
- ۵-۵. نتایج اولویت‌بندی سناریوهای ساختار ملی مدیریت پسماند..... ۱۲۵
- ۵-۶. جمع‌بندی و ارائه ساختار ملی بهینه مدیریت پسماند..... ۱۲۷

فصل ششم: امتداد مسئولیت تولیدکننده (پرتکرار و متناقض در قوانین و مقررات) ۱۲۹

- ۶-۱. اهداف فصل..... ۱۳۱
- ۶-۲. مقدمه..... ۱۳۱
- ۶-۳. بررسی پیشنهادی قانونی..... ۱۳۳
- ۶-۴. نگاهی به تجربیات جهانی در حوزه امتداد مسئولیت تولیدکننده..... ۱۳۷
- ۶-۵. بررسی ذی‌نفعان امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشور..... ۱۵۴
- ۶-۶. تحلیل چالش‌ها و موانع اجرای امتداد مسئولیت تولیدکننده..... ۱۵۶
- ۶-۷. جمع‌بندی و ارائه راهکارهای پیشنهادی..... ۱۵۸

فصل هفتم: نقش شهروندان در موفقیت طرح‌های اجرایی مدیریت پسماند (جرا شهروندان در بازی مدیریت پسماند

کم‌فروغ‌اند؟)..... ۱۶۳

- ۷-۱. اهداف فصل..... ۱۶۵
- ۷-۲. مقدمه..... ۱۶۵
- ۷-۳. ضرورت مشارکت اجتماعی در مدیریت پسماند به‌عنوان یکی از مصادیق مدیریت شهری..... ۱۶۶
- ۷-۴. ظرفیت مشارکت..... ۱۶۸
- ۷-۴-۱. ظرفیت مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی..... ۱۶۸
- ۷-۴-۲. ظرفیت مشارکت در تأمین مالی طرح‌های شهری..... ۱۶۸
- ۷-۴-۳. ظرفیت مشارکت در تأمین منابع انسانی مورد نیاز برای طرح‌های شهری..... ۱۶۹
- ۷-۵. ملزومات استقرار و تضمین کارایی مشارکت..... ۱۶۹
- ۷-۶. مشارکت اجتماعی در مدیریت پسماند..... ۱۷۰
- ۷-۷. موانع مشارکت..... ۱۷۱
- ۷-۸. راهکارهای افزایش مشارکت در طرح‌های مدیریت پسماند در کشور..... ۱۷۲
- ۷-۸-۱. ارتقای آموزش و اطلاع‌رسانی..... ۱۷۲
- ۷-۸-۲. تغییر نگرش تصمیم‌گیران، متخصصان و عموم مردم به مقوله مشارکت..... ۱۷۳
- ۷-۸-۳. ارتقای سرمایه اجتماعی مدیریت اجرایی پسماندها..... ۱۷۴
- ۷-۸-۳-۱. اعتماد..... ۱۷۴
- ۷-۸-۳-۲. رضایت‌مندی..... ۱۷۵
- ۷-۸-۳-۳. استفاده از ظرفیت تشکل‌های مردمی نظیر سازمان‌های مردم‌نهاد..... ۱۷۵
- ۷-۸-۳-۴. ارتقای شفافیت و مبارزه با فساد..... ۱۷۶
- ۷-۹. جمع‌بندی..... ۱۷۶

فصل هشتم: جزء ویژه پسماندهای عادی (خانگی) (بخش مغفول مدیریت پسماند در کشور)..... ۱۷۹

- ۸-۱. اهداف فصل..... ۱۸۱

۱۸۱	۸-۲ مقدمه
۱۸۴	۸-۳ میزان تولید و سهم جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) از جریان پسماند شهری
۱۸۵	۸-۴ نگاهی به مدیریت فعلی جزء ویژه پسماند خانگی در کشور
۱۸۶	۸-۵ بررسی پیشینه قانونی
۱۹۰	۸-۶ آسیب‌شناسی مدیریت فعلی جز ویژه پسماند عادی در کشور
۱۹۱	۸-۷ جمع‌بندی و ارائه راهکارهایی در خصوص بهبود شرایط مدیریت جزء ویژه پسماند عادی

فصل نهم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۹۳

۱۹۵	۹-۱ مقدمه
۱۹۶	۹-۲ پیشنهادها در حوزه نهاد مقننه در زمینه حکمرانی پایدار مدیریت پسماند در کشور
۱۹۶	۹-۲-۱ رفع خلأهای قانونی موجود در حوزه مدیریت پسماندها
۱۹۶	۹-۲-۲ قانون امتداد مسئولیت تولیدکننده
۱۹۷	۹-۲-۳ اخذ بهای مدیریت پسماند بر مبنای میزان تولید
۱۹۸	۹-۳ پیشنهادها در حوزه نهاد مجریه در زمینه حکمرانی پایدار مدیریت پسماند در کشور
۱۹۸	۹-۳-۱ یکپارچگی حکمرانی در بخش اجرایی مدیریت پسماند
۱۹۸	۹-۳-۲ ایجاد شفافیت و افزایش مشارکت با فراهم ساختن فضای رقابتی و جلوگیری از ایجاد انحصار در مجریان مدیریت پسماندها
۱۹۸	۹-۴ پیشنهادها در حوزه نهاد ناظر در زمینه حکمرانی پایدار مدیریت پسماند در کشور
۱۹۸	۹-۴-۱ تقویت جایگاه سازمان حفاظت محیط‌زیست و افزایش توان و اختیارات نظارتی این سازمان در حوزه مدیریت پسماند
۱۹۸	۹-۴-۲ تعامل کارآمد نهاد قانونی ناظر بر حسن اجرای مدیریت پسماندها (سازمان حفاظت محیط‌زیست) با سایر نهادهای نظارتی کشور
۱۹۹	در جهت بررسی و رسیدگی به تخلفات حوزه مدیریت پسماندها

منابع و مأخذ ۲۰۱

www.ketab.ir

فهرست جداول

- جدول ۱-۱. سرانه تولید پسماند در کشورهای مختلف جهان براساس موقعیت جغرافیایی ۳۵
- جدول ۱-۲. وضعیت مدیریت پسماندهای عادی در کشور از سال ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۵ ۵۴
- جدول ۲-۲. شاخص‌های کلان مدیریت پسماند شهری در شهر تهران ۵۴
- جدول ۲-۳. خسارات اقتصادی ناشی از وضعیت موجود مدیریت پسماندها ۵۵
- جدول ۲-۴. مشخصات فازهای تکمیلی مرکز دفن سراوان رشت ۶۴
- جدول ۲-۵. فرصت‌های قابل دسترس به‌واسطه تکمیل زنجیره بازیافت کشور ۶۹
- جدول ۳-۱. میزان تأثیر آگاهی شهروندان بر مشارکت آن‌ها در خصوص عناصر موظف مدیریت پسماند ۹۴
- جدول ۳-۲. جایگاه ایران در زیرشاخص‌های مرتبط با مدیریت پسماند در شاخص عملکرد محیط زیستی و اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۲۲ ۱۰۴
- جدول ۵-۱. وزن شاخص‌های اولویت‌بندی سناریوهای ساختار ملی مدیریت پسماند ۱۲۶
- جدول ۵-۲. اولویت‌بندی نهایی سناریوهای ساختار ملی مدیریت پسماند ۱۲۷
- جدول ۶-۱. سیر قوانین و مقررات مرتبط با امتداد مسئولیت تولیدکننده ۱۳۴
- شکل ۶-۱. سیر قوانین و مقررات مربوط به امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشور ۱۳۷
- جدول ۶-۲. مزایای مختلف اجرای امتداد مسئولیت تولیدکننده ۱۳۹
- جدول ۶-۳. ذی‌نفعان کلیدی طرح‌های امتداد مسئولیت تولیدکننده در جهان ۱۴۰
- جدول ۶-۴. هزینه‌های دریافتی از تولیدکنندگان در طرح‌های بسته‌بندی EPR انتخابی در اتحادیه اروپا (یورو/تن) ۱۴۱
- جدول ۶-۵. عناصر کلیدی در طراحی و اجرای طرح‌های امتداد مسئولیت تولیدکننده ۱۴۲
- جدول ۶-۶. نمونه‌هایی از اجرای برنامه امتداد مسئولیت تولیدکننده برای هریک از اقلام تحت پوشش در کشورهای توسعه‌یافته ۱۴۶
- جدول ۶-۷. نمونه‌هایی از اجرای برنامه امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشورهای در حال توسعه ۱۴۹
- جدول ۶-۸. نمونه‌هایی از اجرای برنامه امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشورهای در حال توسعه با بخش غیررسمی ۱۵۲
- جدول ۷-۱. تأثیر عملکرد شهروندان بر عناصر مدیریت پسماند ۱۷۰
- جدول ۷-۲. موانع مشارکت شهروندان در امور مدیریت شهری براساس نظر صاحب‌نظران در مطالعات پیشین ۱۷۲
- جدول ۸-۱. آلاینده‌های موجود در ترکیب جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) ۱۸۲
- جدول ۸-۲. دسته‌بندی پسماندهای جزء ویژه خانگی براساس قوانین بین‌المللی ۱۸۳
- جدول ۸-۳. درصد و سرانه تولید جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) در شهرها و کشورهای مختلف ۱۸۵
- جدول ۸-۴. اقدامات انجام‌گرفته در راستای مدیریت جزء ویژه پسماندهای خانگی ۱۸۶

فهرست اشکال

- شکل ۱-۱. سیر مدیریت پسماند در جهان ۳۰
- شکل ۱-۲. تقسیم‌بندی کشورهای جهان براساس موقعیت جغرافیایی ۳۲
- شکل ۱-۳. طبقه‌بندی کشورها براساس سطوح درآمدی ۳۳
- شکل ۱-۴. برآورد میزان تولید پسماند در کشورهای مختلف جهان در سال ۲۰۱۸ ۳۴
- شکل ۲-۱. مرکز دفن سراوان ۶۳
- شکل ۲-۲. فازهای اجرایی تکمیل‌شده مرکز دفن سراوان رشت ۶۴
- شکل ۲-۳. جاری شدن شیرابه در جهت شیب مناطق اطراف مرکز دفن سراوان رشت ۶۵
- شکل ۲-۴. نیروگاه‌های استحصال انرژی از گاز مراکز دفن، سمت راست شیراز و سمت چپ مشهد ۷۱
- شکل ۲-۵. جانمایی مراکز دفن پسماندهای عادی و عفونی در شهر مشهد ۷۲
- شکل ۲-۶. مرکز دفن مهندسی - بهداشتی و جوجه‌های جمع‌آوری شیرابه شهر مشهد ۷۳
- شکل ۲-۷. مرکز دفن پسماند عفونی و بیمارستانی شهر مشهد ۷۴
- شکل ۲-۸. نیروگاه زباله‌سوز تهران ۷۵
- شکل ۲-۹. کارخانه بازیافت مواد و تولید کود آلی کرمانشاه ۷۸
- شکل ۲-۱۰. توزیع جعبه‌های ایمن در مدارس و جمع‌آوری آن در مراکز اختصاصی تعبیه‌شده شهر اصفهان ۸۰
- شکل ۳-۱. سیر مدیریت پسماند در ایران ۸۸
- شکل ۳-۲. تعیین عوامل مؤثر نهایی مدیریت پسماند شهری ۹۰
- شکل ۳-۳. نتایج نرم‌افزار میک‌مک در خصوص تأثیر و تأثر عوامل مؤثر بر مدیریت پسماند شهری ۹۹
- شکل ۳-۴. سناریوهای چهارگانه آینده‌پژوهی مدیریت پسماند شهری ۱۰۰
- شکل ۵-۱. ذی‌نفعان اصلی حوزه مدیریت پسماند ۱۲۱
- شکل ۵-۲. سناریوهای شش‌گانه پیشنهادی ساختار ملی مدیریت پسماند ۱۲۵
- شکل ۶-۲. ذی‌نفعان امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشور ۱۵۶

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱. سهم مناطق مختلف جغرافیایی از کل میزان پسماند تولیدی در جهان..... ۳۵
- نمودار ۱-۲. میزان پسماند تولیدی در مناطق جغرافیایی مختلف در جهان (تن)..... ۳۶
- نمودار ۱-۳. سهم کشورها با سطوح درآمدی مختلف از پسماند تولیدی در سطح جهان (درصد)..... ۳۷
- نمودار ۱-۴. میزان پسماند تولیدی در کشورهای با سطوح درآمدی مختلف..... ۳۷
- نمودار ۱-۵. پیش‌بینی تناژ پسماند تولیدی در جهان در سالیان آتی..... ۳۸
- نمودار ۱-۶. پیش‌بینی میزان پسماند تولیدی در کشورهای با سطوح درآمدی مختلف در سالیان آتی..... ۳۹
- نمودار ۱-۷. پیش‌بینی سرانه پسماند تولیدی در کشورهای با سطوح درآمدی مختلف در سالیان آتی..... ۳۹
- نمودار ۱-۸. پیش‌بینی میزان پسماند تولیدی در مناطق مختلف جغرافیایی در سالیان آتی..... ۴۰
- نمودار ۱-۹. پیش‌بینی سرانه تولید پسماند در مناطق مختلف جغرافیایی در سالیان آتی..... ۴۰
- نمودار ۱-۱۰. میانگین درصد وزنی پسماند تولیدی در کشورهای جهان..... ۴۲
- نمودار ۱-۱۱. میانگین درصد وزنی پسماند تولیدی در کشورهای با درآمد متوسط روبه بالا نظیر ایران..... ۴۳
- نمودار ۱-۱۲. درصد پوشش دهی سیستم‌های جمع‌آوری پسماند در کشورهای با سطوح درآمدی مختلف..... ۴۴
- نمودار ۱-۱۳. نرخ جمع‌آوری پسماند براساس منطقه جغرافیایی (درصد)..... ۴۴
- نمودار ۱-۱۴. سهم روش‌های تصفیه و دفع در فرایند مدیریت پسماندها در جهان (درصد)..... ۴۵
- نمودار ۱-۱۵. سهم روش‌های مختلف دفع در مدیریت پسماندهای عادی در کشورهای با سطوح مختلف درآمدی (درصد)..... ۴۶
- نمودار ۱-۱۶. سهم روش‌های مختلف دفع در مدیریت پسماندهای عادی در مناطق مختلف جغرافیایی..... ۴۷
- نمودار ۲-۱. جمعیت کل و جمعیت شهری در ایران طی ۶ دهه اخیر (میلیون نفر)..... ۵۲
- نمودار ۲-۲. میزان پسماند خشک تحویل داده‌شده به سیستم مدیریت پسماند مشهد توسط تولیدکنندگان..... ۷۶
- نمودار ۲-۳. سهم هریک از روش‌های جمع‌آوری پسماند خشک در شهر مشهد (درصد)..... ۷۷
- نمودار ۳-۱. تغییرات تورم سالیانه و تولید پسماند در شهر تهران..... ۹۱
- نمودار ۳-۲. سهم تولید پسماند شهری در جهان توسط سطوح درآمدی مختلف (درصد)..... ۹۲
- نمودار ۳-۳. نسبت سرانه تولید ناخالص ملی با سرانه تولید پسماند در کشورها با سطوح مختلف درآمدی و ایران..... ۹۳
- نمودار ۳-۴. مقایسه نرخ شهرنشینی و سرانه تولید پسماند در کشورهای مختلف و ایران..... ۹۷

توجه به مدیریت پسماند عادی در کشور ما از چند جنبه اهمیت و ضرورت پیدا می‌کند. از منظر محیط زیستی و بهداشتی، مدیریت نکردن بهینه انتشارات مراکز دفن و نابودی زمین موجب تخریب زیست‌محیطی و تهدیدهای بهداشتی شده است. از منظری دیگر، عدم بازیابی منابع موجود در جریان پسماند شهری موجب اتلاف بخش عظیمی از منابع در کشور شده و به واسطه عدم استقرار اقتصاد چرخشی، از دست رفتن فرصت‌های شغلی پایدار را در پی خواهد داشت. علاوه بر دو بعد محیط زیستی و اقتصادی، مدیریت مطلوب پسماند از جمله اموری است که به‌طور مستقیم با فرهنگ و جامعه در ارتباط است و بدون مشارکت واقعی مردم قابل دستیابی نیست. مطالب فوق گواه این واقعیت است که مدیریت پسماند عادی یک موضوع با ابعاد گوناگون است که جز با نگاه و رویکرد بین‌رشته‌ای، فرباختی و در مقیاس ملی حل معضلات آن تحقق‌پذیر نیست.

در حال حاضر براساس اطلاعات موجود نزدیک به ۲۰ میلیون تن پسماند عادی در کشور تولید می‌شود که سهم شهرنشینان از این میزان تولید ۸۳/۳ درصد و مابقی سهم روستانشینان است. براساس تخمین صورت گرفته در صورت کاهش نیافتن میزان سرانه تولید پسماند در سالیان آتی، در سال ۱۴۱۵ میزان تولید پسماند عادی در کشور به ۲۱/۵ میلیون تن در سال خواهد رسید و سهم شهرنشینان به ۸۴/۶ درصد افزایش خواهد یافت؛ البته سرانه تولید پسماند عادی در کشور بین ۶۰۰ تا ۶۴۰ گرم در روز به ازای هر ایرانی برآورد شده است که کمتر از میانگین جهانی و ساکنان کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا است. از منظر کیفیت نیز پسماندهای آلی بیشترین سهم را در جریان پسماند شهری کشور داشته و به‌تنهایی قریب به دوسوم از پسماند تولیدی توسط شهرنشینان را به خود اختصاص داده است. این موضوع از آن جهت اهمیت می‌یابد که بدانیم اغلب معضلات محیط زیستی مربوط به پسماند عادی شهری نظیر تولید شیرابه، انتشار گازهای گلخانه‌ای و بوی نامطبوع مربوط به بخش پسماند آلی (تر) است. در مقابل بخش اصلی درآمدزای مدیریت پسماند در ایران، پسماند قابل بازیافت (خشک ارزشمند) است که غالب تعارضات در خصوص مالکیت، معضل زباله‌گردی، مافیای پسماند، ورود بخش زیرپله‌ای و غیررسمی به همین بخش اختصاص دارد.

متأسفانه به‌رغم الزامات مصرح قانونی موجود در کشور همچنان تفکیک از مبدأ به‌ندرت در شهرهای کشور صورت می‌گیرد و پسماندهای آلی، خشک و جزء ویژه به‌طور یکجا جمع‌آوری و مدیریت می‌شوند که این وضعیت تشدید معضلات محیط زیستی و به‌واسطه کاهش کمیت و کیفیت مواد و انرژی تولیدی، تقلیل جذابیت‌های اقتصادی فرایند مدیریت پسماند را به همراه دارد. از طرفی گزارش‌های وزارت کشور گویای این واقعیت است که حدود ۷۵ درصد از پسماندهای عادی تولیدی در کشور دفن می‌شوند و مابقی این دسته از پسماندها وارد صنایع بازیافت، تولید کمپوست و تبدیل به انرژی می‌شود. نحوه دفن این پسماندها از موارد مهمی است که می‌تواند باعث ایجاد تبعات محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی گردد. در حال حاضر بیش از نیمی از پسماند شهری تولیدی در کشور به روش دفن غیربهداشتی در زمین دفن شده و در بین روش‌های دفن بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است، درحالی‌که تنها ۷/۵ درصد از دفن پسماند در کشور به روش مهندسی - بهداشتی انجام می‌گیرد.

کتاب حاضر حاصل مطالعاتی است که طی دو سال اخیر در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با هدف بررسی معضلات و گلوگاه‌های این حوزه و ارائه راهکارهای مختلف صورت گرفته است. تمامی راهکارهای پیشنهادی این مرکز در کتاب حاضر گردآوری شده است که در ۹ فصل سعی شده جوانب مختلف موضوع از منظرهای فنی، بررسی وضع موجود، ساختار سازمانی، آینده‌پژوهی، اجتماعی و اقتصادی مورد تحلیل قرار گیرد. این راهکارها باید به‌صورت برنامه‌محور، بلندمدت و با نگاهی سازمانمند و فرابخشی در سطح ملی و در راستای ارتقای هر سه رأس قانونگذاری، اجرایی و نظارت تبلور یافته و با مشارکت حداکثری کلیه ذی‌نفعان به خصوص عموم مردم اجرایی گردد. براساس پژوهش‌های انجام گرفته در این مرکز می‌توان ادعا نمود که راهکار برون‌رفت از وضعیت موجود، استقرار حکمرانی پایدار مدیریت پسماند در کنار اصلاح سبک زندگی مردم در کشور است. امیدست پژوهش‌های انجام شده در این مرکز منجر به تغییر رویه‌ها و سیاست‌های اجرایی مدیریت پسماند شده و بهبود ملموسی را برای ایرانیان به همراه آورد.

بابک نگاهداری

رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس

در ایران روزانه در حدود ۵۴ هزار تن پسماند عادی تولید می‌گردد که از این میزان سهم شهرنشینان ۴۴۵۰۰ تن در روز (۷۶/۷ درصد از کل پسماند عادی تولیدی) و سهم روستاییان ۹۵۰۰ تن در روز (۲۳/۳ درصد از کل پسماند عادی تولیدی) است. سرانه تولید پسماند شهری ۷ درصد کیلوگرم (به صورت دقیق ۶۹۸ گرم) به ازای هر نفر در روز و سرانه تولید پسماند روستایی ۴۴ درصد کیلوگرم در روز برآورد می‌شود که بر این اساس ایرانی‌ها به‌طور متوسط ۶۴ درصد کیلوگرم (۶۳۷ گرم) پسماند عادی تولید می‌نمایند. نرخ سرانه تولید پسماند کلان‌شهرهای کشور تقریباً نصف تا یک‌سوم میانگین تولید پسماند در کشورهای توسعه‌یافته است که در صورت وجود برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند به‌عنوان نقطه قوت جهت اجرای تفکیک از مبدأ پسماندها عمل کند.

توجه به مدیریت پسماند عادی در کشور ما از چند جنبه اهمیت و ضرورت پیدا می‌کند. عواقب مدیریت نامناسب پسماندها نظیر مدیریت نامناسب شیرابه، رهاسازی گازهایی گلخانه‌ای و نابودی زمین موجب تخریب زیست‌محیطی و تهدیدهای بهداشتی شده که این آثار علاوه بر صدمات زیست‌محیطی، براساس گزارش وزارت کشور خسارت اقتصادی بالغ بر ۴۴۷۷۳ میلیارد تومان را به کشور تحمیل نموده است. از منظری دیگر، بازیابی نکردن منابع موجود در جریان پسماند شهری موجب اتلاف بخش عظیمی از منابع در کشور می‌شود که ارزش اقتصادی حداقل ۱۳۵۰ میلیارد تومانی خواهد داشت. علاوه بر دو بعد محیط زیستی و اقتصادی، مدیریت پسماند از جمله اموری است که به‌طور مستقیم با فرهنگ و جامعه در ارتباط است. در قسمت بالای هرم ارجحیت مدیریت پسماند مسئله تفکیک پسماند از مبدأ از بالاترین اولویت برخوردار است. تجربیات جهانی و داخلی در کشور ما نشان می‌دهد که اجرای صحیح تفکیک از مبدأ در هر کشوری بدون آموزش و مشارکت فعال شهروندان غیرقابل اجراء است. براساس گزارش وزارت کشور نرخ میانگین پسماند تفکیک از مبدأ در کشور قریب به ۱۰ درصد است. همین مسئله به همراه برخی عوامل اقتصادی و مدیریتی دیگر موجب گسترش پدیده زباله‌گردی به ویژه در کلان‌شهرهای کشور شده است. علاوه بر این، بروز بحران‌های محیط زیستی نظیر مراکز دفن پسماند سراوان رشت و یا عمارت در آمل موجب افزایش ایجاد بی‌اعتمادی عمومی به ساختار حکمرانی

مدیریت پسماند در کشور شده است. مطالب فوق همه گواه این واقعیت است که مدیریت پسماند عادی یک موضوع با ابعاد گوناگون است که جز با نگاه و رویکرد بین‌رشته‌ای حل معضلات آن قابل تحقق نیست.

در فصل نخست این کتاب نگاهی به سیر تطور مدیریت پسماند در جهان و تاریخچه مدیریت پسماند شده است. نمونه‌های از اولین سیستم‌های مؤثر مدیریت پسماند را می‌توان در اواخر قرن هجدهم در لندن مشاهده کرد، زمانی که ارزش منابع پسماند به‌عنوان محرک جدی‌تری مطرح شد. به‌موازات عامل اقتصادی، یک محرک جدید مهم به نام بهداشت عمومی یا جنبش بهداشت به‌تدریج پدیدار شد. قانون بهداشت عمومی ۱۸۴۸ و قانون بهداشت عمومی در سال ۱۸۷۵ در انگلستان خانوارها را ملزم به نگهداری پسماندهای خود در یک ظرف مشخص قابل حمل کرد و مقامات محلی را مسئول تخلیه این ظروف حداقل یک بار در هفته نمود؛ البته به‌مرور محرک‌های دیگری مانند نوآوری فناوری و بازیافت به‌دلیل کمبود منابع در دو جنگ جهانی مورد توجه قرار گرفتند. در این برهه (۱۹۷۰-۱۹۰۰) روش‌های دفع پسماند نظیر رهاسازی در زمین و سوزاندن تا حد زیادی غیرقابل کنترل بوده‌اند؛ تولید انرژی از پسماند در اروپا و حتی بریتانیا متداول بوده است؛ اما کنترل آلودگی هوا در دستور کار نبود. سرانجام دفع پسماند در اواخر دهه ۱۹۶۰ یا ۱۹۷۰ با ظهور رویکرد حفظ محیط‌زیست به‌عنوان محرک اصلی در دستور کار سیاسی در کشورهای توسعه‌یافته قرار گرفت. سلسله‌مراتب مدیریت پسماند را می‌توان به‌عنوان اولین گام تاریخی در جهت دور شدن از مفهوم مدیریت پسماند، به‌سوی مفهوم جامع‌تر «مدیریت منابع» تلقی کرد. این رویکرد را می‌توان با مفهومی نظیر «مصرف و تولید پایدار» مرتبط دانست که در مصادیقی نظیر تفکیک افزایش پسماند از رشد اقتصادی، سیاست یکپارچه محصول و تأکید بر طراحی محصول ظهور یافته است. طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ و با نمایان شدن پیامدهای زیست‌محیطی توسعه جهانی مفهومی به نام توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفت. گام مهم تاریخی در گفتمان توسعه پایدار، کنفرانس محیط‌زیست و توسعه سازمان ملل متحد در ریو ۱۹۹۲ بود که «اجلاس زمین» نامیده می‌شود. پس از اواسط دهه ۱۹۹۰، مفهوم توسعه پایدار به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان تعادل بین ابعاد محیط زیستی، اجتماعی و اقتصادی درک شده است. در مدیریت پایدار پسماند بایستی علاوه بر توجه به شرایط زیست‌محیطی و اقتصادی، فرایند موجود از سوی جامعه نیز پذیرفته شود. طی سالیان اخیر با توجه به تشدید مصرف منابع و بیم از اتمام آن، کشورهای پیشرفته رویکرد اقتصاد چرخشی^۱ را به‌عنوان راهبرد اصلی خود جهت تحقق توسعه پایدار و مدیریت پسماند قرار داده‌اند. همین رویکرد باعث کاهش تولید پسماند و افزایش بازیابی آن در کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی

در عین وقوع رشد اقتصادی طی دهه اخیر شده است.

در فصل دوم کتاب سعی شده است با توجه به اطلاعات موجود در کشور، نگاهی واقع بینانه به وضعیت موجود مدیریت پسماند و بیم‌ها و امیدهای این حوزه برای مخاطبان کتاب حاصل شود. وضعیت ایران در مقایسه با کشورهای دیگر بیانگر آن است که ایران در برخی موارد نظیر سرانه تولید پسماند و نرخ جمع‌آوری جایگاه قابل قبولی در سطح جهان دارد، لکن در برخی شاخص‌ها نظیر میزان دفن بهداشتی وضعیت قابل قبولی ندارد. از جمله بیم‌های وضع موجود مدیریت پسماند در کشور می‌توان به مواردی نظیر خسارات اقتصادی و محیط زیستی وضع موجود، آلودگی‌های منابع آب، خاک، هوا، بوی نامطبوع و زیاله‌گردی ساختار ضعیف مدیریتی در مجموعه شهرداری‌ها، فقدان بدنه کارشناسی و تخصصی در سازمان‌های مدیریت پسماند، کمبود توان فنی-علمی در کشور و ابهام در ارجاع کار به پیمانکاران و مشاوران دارای صلاحیت مدیریت پسماند، ابهام در چگونگی فعالیت و اخذ مجوز بخش خصوصی در حوزه مدیریت پسماندها، فقدان برنامه راهبردی در سطح ملی، ضعف ساختار ستادی - نظارتی در مجموعه وزارت کشور، غفلت از حکمرانی مشارکتی در نظام تصمیم‌گیری مدیریت پسماند و افزایش دیوار بی‌اعتمادی بین مردم و شهرداری‌ها و مدیریت نامناسب پسماند در شهرهای شمالی از جمله نقاط ضعف مدیریت پسماند شهری در کشور اشاره نمود. در عین حال در مدیریت پسماندها در کشور امیدهایی نظیر بازیابی انرژی و بازیافت مواد، استحصال گاز مراکز دفن، احداث مرکز دفن مهندسی-بهداشتی، احداث زیاله‌سوز، هوشمندسازی چرخه مدیریت پسماند در برخی از کلانشهرهای کشور، تولید کمپوست در شهر کرمانشاه، تربیت نیروی متخصص و شکل‌گیری شرکت‌های دانش‌بنیان و تخصصی در حوزه مدیریت پسماند و جمع‌آوری جزء ویژه پسماند عادی در شهر اصفهان را می‌توان به‌عنوان تجربیات موفق وجود دارد. گزارش اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران در آذرماه سال ۱۴۰۰ با عنوان «ساماندهی کسب‌وکارهای لجستیک معکوس» فرصت‌های قابل دسترس به‌واسطه تکمیل زنجیره بازیافت کشور را تشریح نموده است که بر این اساس ارزش افزوده فرایند بازیافت بالغ بر ۱۰ میلیارد دلار برآورد می‌شود که قابلیت اشتغال پایدار بیش از ۱ میلیون نفری را به همراه دارد.

با توجه به روند سریع تحولات در حوزه‌های مختلفی نظیر سبک زندگی، علم و فناوری و فضای مجازی، فهم و حل معضلات و مسائل مدیریت پسماند بدون فهم پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های آینده مدیریت پسماند شهری، مقذور نیست. در این راستا فصل سوم سعی شده است با استفاده از مطالعات و همچنین نظرات خبرگان این حوزه، تصویری هرچند کلی از سناریوهای آینده مدیریت پسماند عادی فراهم شود. نظر به اینکه سبک زندگی و حکمرانی دو پیشران اصلی آینده مدیریت پسماند شناخته شدند برای سبک زندگی دو حالت سبک زندگی مسرفانه و سبک زندگی مسئولانه و برای حکمرانی دو حالت

حکمرانی پایدار و حکمرانی ناپایدار را می‌توان در نظر گرفت که در مجموع چهار سناریو برای آینده مدیریت پسماند شهری در نظر گرفته می‌شود. در میان سناریوهای چهارگانه مدیریت پسماند شهری، سناریوی نخست را با دو مؤلفه سبک زندگی مسئولانه و حکمرانی پایدار می‌توان به‌عنوان چشم‌انداز مطلوب در کشور در نظر گرفت. در سناریوی دوم (جامعه مصرفی) در عین حال که رویکرد حکمرانی پایدار مستقر شده است، لکن همچنان مردم هماهنگی و تبعیت لازم را از سازوکارهای قانونی در عرصه حکمرانی ندارند. در سناریوی دوم لازم است حاکمیت نسبت به آگاه‌سازی مردم از طریق رسانه‌های جمعی اهتمام لازم را داشته باشد. برای حذف دیوار بی‌اعتمادی بین مردم و مسئولان ضروری است سامانه‌های شفافیت در حوزه‌های مختلف زیست‌محیطی به‌ویژه پسماند، مستقر و توسعه داده شوند. در سناریوی سوم (خان‌سالاری) هرچند مردم آگاهی و آمادگی لازم را برای حرکت در مسیر صحیح مدیریت پسماند دارند، لکن حاکمیت به دلایل مختلف نظیر گستردگی فساد و رانت، انگیزه و برنامه‌ای برای حرکت اصلاحی ندارد. در این شرایط ضروری است که حاکمیت نسبت به اصلاح روندهای قانونی و نظارتی خود با همکاری مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) زیست‌محیطی در اسرع وقت اقدام کند. بدیهی است در صورت اصلاح نکردن حکمرانی این سناریو در نهایت به سناریوی چهارم منجر خواهد شد. در سناریوی چهارم (ویران‌شهر) حکمرانی ناپایدار و سبک زندگی مسرفانه بدترین شرایط را رقم‌زده و منجر به بروز فاجعه‌های زیست‌محیطی و تخریب گسترده منابع طبیعی ملی خواهد شد.

در کشور ما تا سال‌ها قوانین و مقررات مناسبی در حوزه مدیریت پسماند وجود نداشت که با تصویب قانون مدیریت پسماندها در سال ۱۳۸۳ توسط مجلس شورای اسلامی، اولین گام در جهت مدیریت هماهنگ و منظم پسماندها برداشته شد. در فصل چهارم به پاسخ به این پرسش پرداخته شده است که قانون فعلی در بردارنده چه ظرفیت‌ها و چالش‌هایی بوده است؟ از جمله ظرفیت‌های قانون مدیریت پسماندها می‌توان به مواردی نظیر اخذ بهای خدمات مدیریت پسماند ماده (۸) قانون، تفکیک از مبدأ ماده (۹) قانون، جبران خسارات محیط زیستی ماده (۱۹) قانون، توجه به بین بخشی بودن مسائل مدیریت پسماند در چارچوب کارگروه ملی مدیریت پسماندها ماده (۲) آیین‌نامه اجرایی قانون، نگاه سیستماتیک و برنامه محور با الزام به تهیه طرح جامع ماده (۴) آیین‌نامه اجرایی قانون و توجه به مدیریت پسماند جزء ویژه ماده (۴) آیین‌نامه اجرایی قانون اشاره نمود. در مقابل ابهام در دسته‌بندی پسماندها ماده (۲) قانون، تعریف ناقص پسماند ماده (۲) قانون، تناقضات قانونی در خصوص استقرار امتداد مسئولیت تولیدکننده در کشور، نبود زیرساخت لازم بخشداری‌ها برای مدیریت پسماندها خارج از حریم شهرها و روستاها، فقدان ساختار سازمانی لازم برای مدیریت پسماندهای صنعتی و پزشکی، فقدان برنامه ملی جامع در مدیریت پسماندها و تقسیم‌کار ملی از جمله چالش‌های قانون مدیریت

پسماندها هستند که لازم است با توجه به روندهای فعلی و آتی در سطح کشور و سطح بین‌المللی، جهت رفع این چالش‌ها نیز راهکارهایی تدوین گردد.

علاوه بر جنبه قانونی موضوع، پس از تصویب قانون مدیریت پسماندها این پرسش همیشه پیش روی ذی‌نفعان موضوع به‌ویژه مجریان وجود داشته است که آیا ساختارهای سازمانی فعلی جوابگوی مشکلات و معضلات موجود بوده است؟ فصل پنجم کوشیده است که ضمن بررسی سناریوهای مختلف چارچوب ملی مدیریت پسماند، سناریوی بهینه را در کوتاه‌مدت و بلندمدت معرفی نماید. ساختار ملی مدیریت پسماند در کشور نشان می‌دهد تصمیم‌های اجرایی مختلف و متناقض در حوزه مدیریت پسماندها می‌تواند علاوه بر کاهش راندمان سیستم از اعتماد عمومی کاسته و سبب بروز فساد یا افزایش موازی‌کاری گردد. بررسی سناریوهای مختلف چارچوب ملی مدیریت پسماندها نشان می‌دهد که لازم است دبیرخانه کارگروه ملی مدیریت پسماندها در سازمان حفاظت محیط‌زیست مستقر شده و سامانه یکپارچه پایش مدیریت پسماندها راه‌اندازی گردد. ایجاد ستاد ملی مدیریت پسماند شهرهای شمالی و تقسیم کار و تدوین برنامه ملی جامع در مدیریت پسماندها نیز از جمله اقداماتی است که می‌تواند موجب تقویت ساختار سازمانی موجود شود.

در فصل ششم کتاب، به این پرسش پرداخته شده است که چرا امتداد مسئولیت تولیدکننده باوجود پیشینه طولانی در جهان و قوانین و مقررات متعدد در کشور ما، به‌درستی اجرا نشده است؟ و با چه چالش‌ها و موانعی روبه‌رو بوده است؟ از جمله چالش‌های این موضوع می‌توان به مواردی نظیر: عوارض یکسان برای کلیه اقلام مشمول، ایجاد عوارض صرفاً بر روی کالاهای قابل بازیافت، نبود شفافیت در نحوه هزینه کرد وجوه دریافتی و تصویب و تغییر مکرر قوانین و مقررات اشاره نمود. این فصل ضمن بررسی ذی‌نفعان این حوزه، بررسی تجربیات جهانی و با نگاه به وضعیت موجود کشور راهکارهایی در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت پیشنهاد داده است. در کوتاه‌مدت اصلاح ساختار حکمرانی مدیریت پسماند در کشور، اصلاح ماده (۴) قانون مدیریت پسماندها و نسخ کلیه قوانین مشابه قبلی و تدوین شفاف ضوابط و دستورالعمل‌های تخصیص تسهیلات توسط صندوق ملی محیط‌زیست پیشنهاد شده است. در میان‌مدت ایجاد و استقرار شرکت‌های مجری امتداد مسئولیت تولیدکننده موجب تسهیل فرایند اجرایی در کشور می‌شود. در بلندمدت اجرای صحیح امتداد مسئولیت تولیدکننده نیازمند افزایش مشارکت عمومی شهروندان، انجام مطالعات پژوهشی با هدف آسیب‌شناسی و رفع نواقص موجود و گسترده‌تر کردن اقلام تحت پوشش خواهد بود.

فصل هفتم کتاب با علم به ضرورت مشارکت شهروندان، به این موضوع پرداخته است که چرا

شهروندان در بازی مدیریت پسماند کم‌فروغ‌اند؟ و استقرار و تضمین کارایی مشارکت مردمی چه پیش‌نیازها و ملزوماتی دارد؟ در این راستا ضمن بررسی عوامل عدم مشارکت در پژوهش‌های پیشین، به تحلیل و بررسی مطالعات انجام‌گرفته در خصوص شناخت نقاط قوت و ضعف و همچنین تهدیدات و فرصت‌ها در زمینه جلب مشارکت حداکثری شهروندان در حوزه مدیریت پسماند پرداخته شده است. بر این اساس اقدامات موردنیاز برای ایجاد تغییر در روند موجود و حرکت به سمت جلب مشارکت شهروندان در حوزه مدیریت پسماند شهری شامل تغییر نگرش مردم، متخصصان و همچنین مدیران به مقوله مشارکت، فراهم‌سازی زیرساخت‌های فنی و تهیه و تدوین الزامات قانونی و ارتقای سرمایه اجتماعی با افزایش میزان اعتماد بین مردم به‌عنوان تولیدکنندگان اصلی پسماند شهری و مدیریت شهری به‌عنوان مدیریت اجرایی پسماند می‌باشد.

جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) به آن دسته از پسماندهای ویژه‌ای اطلاق می‌شود که در اقلام روزمره پسماندها تولید می‌شود. هرچند براساس مطالعات پیشین این‌گونه پسماندها ۱ تا ۴ درصد از جریان پسماندهای عادی هستند، لکن به علت بالا بودن میزان آلاینده‌های مختلف در این‌گونه پسماندها، این ترکیبات می‌تواند باعث ایجاد تهدید برای سلامت انسان‌ها و آثار زیست‌محیطی مختلف شوند. در کشور ایران با تصویب قانون مدیریت پسماند در سال ۱۳۸۳ و تصویب آیین‌نامه اجرایی و ضوابط مربوطه، بستر قانونی مناسبی جهت مدیریت این دسته از پسماندها فراهم و مسئولیت مدیریت جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) به مدیریت اجرایی پسماند عادی سپرده شد. باوجوداین، بررسی عملکرد و اقدامات دستگاه‌ها نشان می‌دهد که تاکنون اقدامات محدودی نظیر آموزش شهروندان در برخی شهرها صورت گرفته، لکن همچنان شیوه‌نامه اجرایی مدیریت جزء ویژه پسماند عادی توسط وزارت کشور تدوین نشده است و غالب جزء ویژه پسماند عادی به همراه پسماندهای شهری و به‌صورت غیراصولی دفن می‌شود. هرچند در کشورهای توسعه‌یافته، اقدامات گسترده‌ای به‌منظور جمع‌آوری مجزای جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) انجام پذیرفته است، لکن در کشورهای درحال توسعه به‌واسطه عدم وجود شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مناسب جهت جمع‌آوری، بازیافت و دفع جزء ویژه پسماند عادی (خانگی)، سیستم ساماندهی مناسبی برای جمع‌آوری و مدیریت این‌گونه پسماندها وجود ندارد. در فصل هشتم کتاب برای ارتقای مدیریت جزء ویژه پسماند عادی (خانگی) راهکارهایی نظیر تدوین شیوه‌نامه اجرایی مدیریت جزء ویژه پسماند عادی، محاسبه و اخذ بهای هوشمند خدمات مدیریت پسماند، افزایش آگاهی عمومی و ارتقای حکمرانی مشارکتی پیشنهاد شده است.

در فصل نهم کتاب ضمن جمع‌بندی فصول گذشته، به‌منظور حرکت به سمت حکمرانی پایدار در زمینه مدیریت پسماندها در سه حوزه تقنینی، اجرا و نظارت پیشنهادهای ارائه شده است. نگارندگان کتاب

بر این مسئله واقف‌اند که به‌دلیل ماهیت پیچیده و چندوجهی مدیریت پسماند، حل معضلات این حوزه در سطح حکمرانی کشور نیازمند تلاشی پیوسته و گسترده است که این کتاب تلاش کرده تا بستری برای گفت‌وگو و هم‌اندیشی خبرگان و متخصصان این حوزه فراهم نماید.

کتاب حاضر حاصل مطالعاتی است که طی دو سال اخیر در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی برای بررسی معضلات و گلوگاه‌های این حوزه و ارائه راهکارهای مختلف صورت گرفته است. در اینجا لازم می‌دانیم از افرادی که در تدوین گزارش‌های مربوطه همکاری داشته‌اند به‌ویژه سرکار خانم دکتر الهه سلیمانی مورچه خورتی و جناب آقای دکتر مجید حسین زاده به‌عنوان مدیران مطالعات انجام‌گرفته و همچنین حمایت‌ها و زحمات جناب آقای دکتر محمدحسن معادی رودسری ناظر علمی گزارش‌های مربوطه و مدیر دفتر زیربنایی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی کمال تشکر و قدردانی را داشته باشیم.